

Suç ve polisiye edebiyatında bir gezinti

Doç. Dr. Seval ŞAHİN • MSGSÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
Söyleşi: Suat DUMAN • Yazar

Polisiyenin ortaya çıkışı için modernliği ve modernliğin kalabalığını, bu kalabalığı barındıran kentleri beklemek gerekiyordu. Kentlerin tekinsizliği, ışıklandırılan sokaklara rağmen görünmez olanın esrarı, kalabalıklara rağmen bireyin kendi izini yaratabilme tutkusu polisiyenin ortaya çıkmasını sağladı.

Suat Duman: Dosya konusu her ne kadar "suç" ise de suç dediğimiz şeyin polisiyenin temel malzemesi olduğu ortada. Siz de Türkiye'de polisiye yazınına akademik düzeyde eğilen az sayıda isimden birisiniz. Diğer taraftan Türk edebiyatında suç ve onu çevreleyen kavramlar bütünü sadece polisiyenin ilgi alanına girmiyor haliyle. Bütün olarak edebiyatımızın suç, suçluluk, adaletle olan alışverişi nerede başlıyor, ne gibi süreçlerden geçiyor?

Seval Şahin: Suç hele de suçluluğun ele alınmadığı bir esere sadece bizde değil, dünya edebiyatında da rastlamamak çok zor. Suç yalan da olabilir, iffetsizlik de cinayet de. Ancak suçu belirleyen toplumsal normlar. Bu normun dışına çıkıldığında siz "suçlu" oluyorsunuz, sizin adınıza konuşan bir mekanizma bu şekilde karar veriyor. Suç ve edebiyat ilişkisinin bizim edebiyatımızdaki yansıması deyince benim aklıma ilk Peyami Safa geliyor. Tüm Peyami Safa edebiyatı habisliğin, kötücülüğün kol gezdiği bir edebiyattır. Suç her yerdedir, kahramanlar suçlarını o kadar doğallıkla işlerler ki, bir süre sonra acaba suç gerçekten neydi diye düşünmeye başlarız. Oğuz Atay'a bakalım mesela. Topluma uyum sağlayamayan aydının kendi bölgesini yaratmak için kurduğu oyunlara. Bu oyunlarda suç başköşededir. Ancak kahraman tüm yalanlarına hatta kendine söylediği yalanlara bile olsa bağışıklık kazanamaz. O halde burada suçlu kimdir? Düzeni sağlayan ve korumayı kafasına koyanlara karşı oyunlarla kafa tutanlar mı, yoksa bu sıkıcı habaseti (alçaklığı, kötülüğü) devam ettirenler mi? Bizim ve tabii yazarın nerede durduğu ve durduğu yerden nereye baktığı da önemli suç ve edebiyat ilişkisinde. Otomatik Portakal'da artık suç işleyemediği için mutsuz, sıkıcı ve sıradan birine dönüşen kahraman, kendiyle karşılaşmaya da tahammül edemez hale gelir, fakat tahammül edemediği suçsuzluktur aslında.

Doç. Dr. Seval Şahin

SD: Suç kutsal kitaplardan itibaren tanımlanıyor. Devlet ve idare tanımlar koymakla görevini yaptığını düşünüyor, fakat suçu anlamak sonunda hep felsefeye ve edebiyata kalıyor. Romeo ve Julyet'ten Dante'nin İlahi Komedyası'na, Suç ve Ceza'ya, Soğukkanlılıkla'ya, Yaşar Kemal'in suçlu psikolojisini enine boyuna işlediği İnce Memed'e, Demirciler Çarşısı Cinayeti'ne dek tür ayırt etmeksizin edebiyatın belki başat teması, suçluluk, sonsuz adalet. Suçlu dediğimiz insan, bu eylemiyle hukuksu olduğu kadar, edebiyatı da kışkırtıyor galiba.

SŞ: Kışkırtmaz olur mu?! Suçlu her zaman normlarla sorunu olan biridir. Normun karşısında durduğu ve "normal"ın dışına çıktığı için de cezalandırılması gerekiyor. Kimi zaman Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnû'sunda olduğu gibi yazar bizzat kahramanını cezalandırıyor kimi zaman da cezayı adalet veriyor. Adaleti sağlamak için bir suçluya da her zaman ihtiyaç var. Tabii bunun beraberinde suçluyu alt edecek mekanizmaya, ehlileştirmeye, korku salmaya, sürekli norm belirlemeye de ihtiyaç var. Suç varsa kocaman toplumsal bir mekanizma da var. Edebiyat kimi zaman bu çarkın sürekli işlemesine, kimi zaman da çarkı paramparça etmeye yarıyor. Bu noktada önemli olan yazarın nerede durmayı tercih ettiğidir. Toplumsal düzenden mi yoksa toplumsal adaletten mi bahsetmek istiyorsunuz, bu konuda da bir yazar olarak tercihinizi yapmak zorundasınız. Edebiyatın suç ile ilişkisinde oldukça eylemsel bir durum bu.

SD: Suç sadece bireyin eyleminden ibaret değil elbette. Ernest Mandel'in Hoş Cinayet kitabında sendikacı yazar Gus Tyler'dan yaptığı bir alıntı var. "Şiddet örgütlü suçun başlıca amacı değil, kârı en çoğa çıkarma hedefinin araçlarından biridir" diyor. Dedektif hikâyelerinde çoklukla bireysel suç ve onun tetikil mağdurlarını görürüz. Polisiye edebiyat örgütlü

suçu, devlet şiddetini biraz ihmal ediyor olabilir mi? Politik polisiye dünyada da bizdeki gibi üvey evlat mı, ne dersiniz?

SS: Politik polisiye için ülkemiz oldukça verimli, fakat polisiye yazarlarının bu konuda aynı verimi gösterdiğini söylemek biraz zor. Bizde polisyede politikadan çok tarih ve kent dokusu ön plana çıkıyor. Bu da yazarın kendi kaçamağını oluşturuyor gibi geliyor bana. Dünyada ise özellikle Latin Amerika ve Nordik ülkelerinde politik polisiye başlı başına önemli bir tür olarak görünüyor. Polisiyenin toplumsal olanla, toplumsal adaletle ilişkisi her zaman var. Şiddet de bundan bağımsız değil. Şiddetin her zaman silahlarla ve yumruklarla olmasa da polisyelerde bir atmosfer olarak bulunduğunu söylemek mümkün. Politik polisiye üvey evlat değil bence. Çünkü polisiye ne kadar uzak durmaya çalışsa da politik olandan kendini soyutlayabilecek bir tür değil.

Suçlu her zaman normlarla sorunu olan biridir. (Görsel: Otomatik Portakal filminden Alex karakteri)

SD: Değerli hocalarımız Didem Ardalı Büyükarman ve Banu Öztürk ile beraber Osmanlı polisyeleri dizisi hazırladınız. Çok değerli bir çalışma, bir kez daha ve tüm polisiye severler adına teşekkür ederim. Bu çalışmayla daha yakından gördük ki polisiye bizde de Batı'yla hemen hemen aynı tarihlerde yazılmaya başlıyor ve daha önemlisi çok da kaliteli örnekleri veriliyor. Polisiye on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğini neden bekledi, dünyada ve bizde ne oldu da polisiye ansızın popüler bir tür olarak beliriverdi?

SS: Çok teşekkürler. Biz üç polisiye sever bu işe giriştik ve eski dönemlere ait yeni polisyeler de yayımlamaya devam edeceğiz. Polisiyenin ortaya çıkışı için modernliği ve modernliğin kalabalığını, bu kalabalığı barındıran kentleri beklemek gerekiyordu. Kentlerin tekinsizliği, ışıklandırılan sokaklara rağmen görünmez olanın esrarı, kalabalıklara rağmen bireyin kendi izini yaratabilme tutkusu polisiyenin ortaya çıkmasını sağladı. Fotoğraf, psikanaliz, kolluk güçleri, sigortalar, kanunlar ve adalet mekanizmalarıyla polisiye de kendine bir yer edindi. Kalabalık ve tekinsizliğin ilacı olarak da dedektifler ve polisler suçluları yakalayarak asayışı temin eden yeni toplumsal figürler olarak yerlerini aldılar. Yani aslında bu birdenbire olmadı, modernleşme başlangıcımız ile polisiye başlangıcımız birlikte başladı.

SD: Cinai Meseleler'de detayları ile incelemiştiniz gerçi, yine de sorayım, Osmanlı'nın yüzyıl başında düştüğü yönetsel zaaf, vatanı ve ümmeti/milleti hasta yatağından kaldırmak isteyen önderler ve yeni fikirler, İttihat ve Terakki, sonrasında hemen tüm olasılıkları şahsında birleştiren ve tüm tartışmaları bitiren Cumhuriyet. Polisiye yazını bu süreçte nasıl bir işlev üstlendi? Bu dönem milletin/vatanın yeniden tanımlandığı bir dönemdi, suç da yeniden mi tanımlandı?

SS: Benim Cinai Meseler'i yazarken aklımda hep Benedict Anderson'ın kafa açıcı kitabı Hayali Cemaatler vardı. Anderson, burada ulusun hayal edilmiş bir cemaat olduğunu söylüyor. Bizim ilk dönem polisyelerdeki çeteler de ulus oluşumundaki bir prototip gibiler. Onların da tıpkı ulus gibi kendilerine has bir sözlükleri, yardımlaşma dernekleri, bürokrasi kurumları, kuralları, hatta çete liderinin heykelleri var. Kemalizmin bir ideoloji olarak ortaya çıktığı 1930'lu yıllara kadar polisiye, homojen bir toplum oluşturmak için halkı manipüle etme araçlarından biri. Sonrasında bu Cumhuriyetin kendi bireyini yaratma sürecinde de ulus-devlet inşasına hizmet eden bir mekanizmaya dönüşüyor. Peyami Safa'nın Server Bedi takma adıyla yazdığı Cingöz Recai serileri incinen ulusal gururun onarılmasına hizmet eder. Cingöz Recai'nin kimliğinde yeni, Batılı, eğitilmiş ve toplumsal düzeni sağlamak için gerektiğinde polisle işbirliği yapan bir figür ortaya çıkar. Bu figür, toplum içinde toplumun kendi kendisinin denetimini sağlamak gibi bir görevi de beraberinde getirecektir. Örnek vatandaş yaratmanın bir başka yolunun mümkünlüğü de bu sayede verilmiş olur.

Dr. Seval Şahin oylumlu incelemesi Cinai Meseleler'de, 1884-1928 arası üretilen polisyeler için şu genellemeyi yapar: "(Bu) dönemde kaleme alınan polisyelerde çeteler ülke içinde adaleti sağlama gibi bir görevi de kendileri yerine getirirler. Onlara göre halktan alınan halka geri vermek gibi bir görevi üstlenmişlerdir." Dönem polisyelerinde, fonda Kurtuluş Savaşı varsa kahraman rolü hep çetelerdedir. Bu yönüyle polisiye öncesi kahraman, şövalye hikâyeleri geleneğine bağlanmaları da söz konusudur. Yine de kalıp olarak günün polisyelerine yakın dururlar. Kurtuluş Savaşı sonrası polisyeleriye dostun ve düşmanın yeniden tanımlandığı bir dönemin etkisindedir. Yorgun ve her açıdan tükenmiş ama zafer kazanmış bir topluma moral vermeyi kendisine görev sayar dönem kitapları. Cingöz Recai'nin Sherlock Holmes'u parmağında oynattığı, Sherlock Holmes'a Karşı Cingöz Recai bu dönemin eseridir.

Peyami Safa'nın Server Bedi takma adıyla yazdığı Cingöz Recai serileri incinen ulusal gururun onarılmasına hizmet eder. Cingöz Recai'nin kimliğinde yeni, Batılı, eğitilmiş ve toplumsal düzeni sağlamak için gerektiğinde polisle işbirliği yapan bir figür ortaya çıkar.

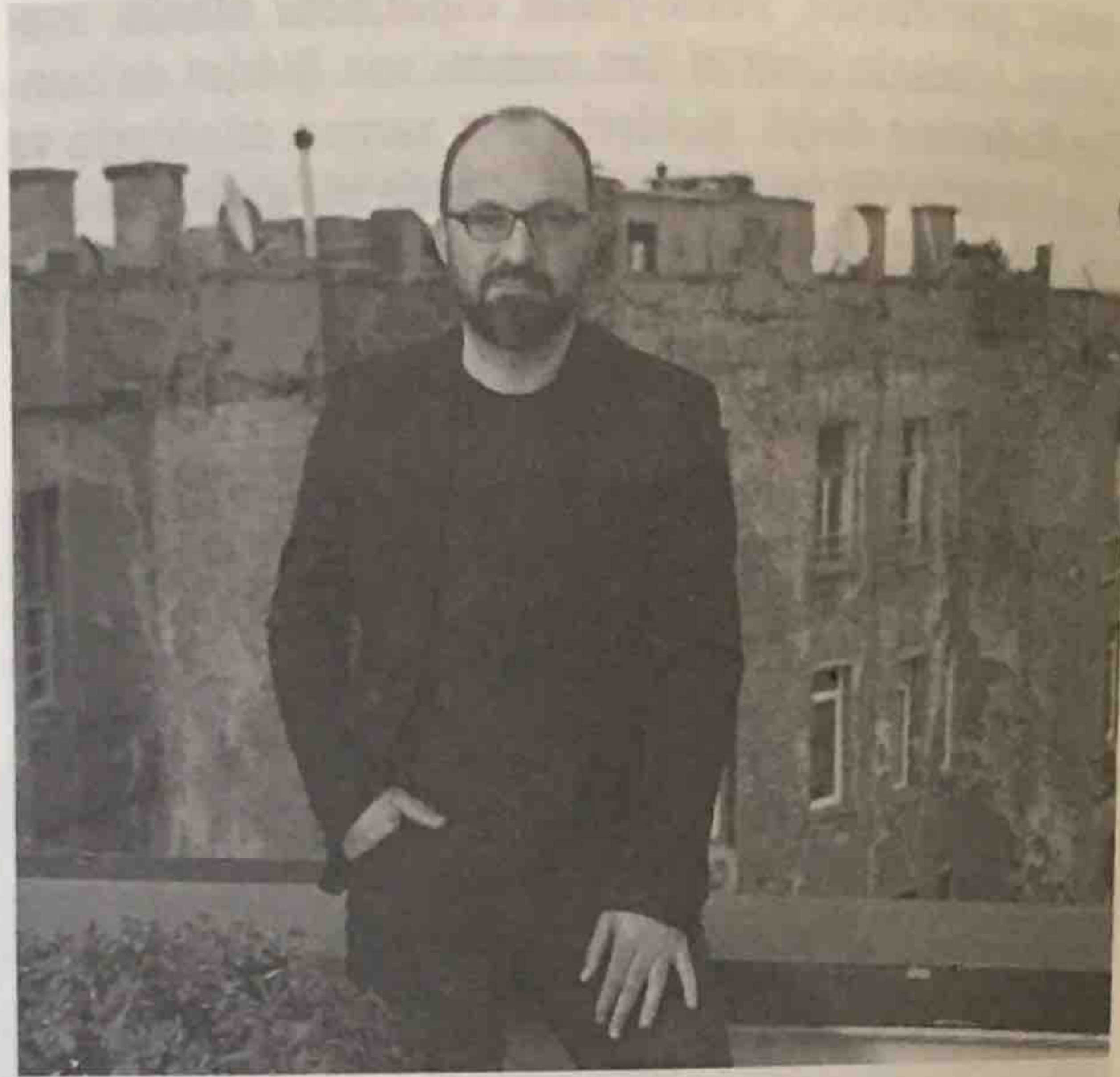
SD: Suçun okurdaki karşılığı da değişti mi sizce? Hem bizde hem çeviri metinlerde vahşi cinayetlerin daha ayrıntılı yazıldığı, âdeta bir çeşit vahşet pornografisine dönüştüğü metinlerle karşılaşıyorum. Bu biraz da okurun talebi gibi geliyor bana. Dedektifin zekâ gösterisi yerini katilin gösterisine terk etti sanki.

SS: Suçun okurdaki karşılığı çeşitlendi diyebiliriz. Teknolojinin, hackerların, finans savaşlarının, ekonomik krizlerin, devletlerarası gizli antlaşmaların çoğaldığı, çevre kirliliğinin arttığı ve doğal kaynakların giderek yok edildiği bir dönemde hem farklı suçlarla karşılaşıyoruz hem de şiddetin türü farklılaşıyor. İşyerlerinde mobbing uygulamalarından tut da aile içi şiddet ve cinsel istismardan eril tahakküm sebebiyle kadınların uğradığı sadece fiziksel şiddeti değil psikolojik şiddeti de doğal sayan bir zihniyet var. Bu durumda polisiye farklı kulvarlara açılıyor. Zekâ yine önemli ama katilin, suçlunun kim olduğu ve işlediğinin de suç olup olmadığına değeri vermek başka bir şekle büründü. Bu durumda şiddetin pornografisi toplumsal gerçeklik de edinmiş olabilir. Yazarın görevi de bunu göstermek ise sadece okur talebi değil var olan, durumun aşikâr hale getirilmesi de diyebiliriz buna.

SD: Polisiye yazını biraz da mevcut hukuk düzeniyle paralel bir işleyişi takip etmek durumunda mı? Parmak izinin kişiye sıkı sıkıya bağlı şaşmaz bir imza olduğunun keşfi, polisin çalışmasını da değiştirdi, onun yazını da. Bizdeki asıl sorunsal dedektif denilen tipin hukuk düzenimizde bulunmamasıydı. Bir kült olarak emniyet teşkilatı suçla mücadele ediyor. Bağımsız bir dedektiflik kurumu bulunmuyor. Bu, yazınımızı eksik bıraktı gibi geliyor bana. Ne dedektiflerimiz inandırıcı olabildi, ne de polis karakterlerimiz dedektif gibi davranabildi. Katılır mısınız buna, ne düşünüyorsunuz bu konuda?

SS: Evet. Çünkü bizde güvenlik söz konusu olduğunda polis ya da senin de belirttiğin gibi polis olmasa da polis gibi davranan "dedektifler" oldu. Hukuk sistemi polisiyenin başlangıçtaki yapısını oldukça etkiliyor. Ahmet Mithat'ın Esrâr-ı Cinayât'ı sadece ilk polisiyemiz değildir, eserin II. Abdülhamit dönemi değişen hukuk sistemini övmek gibi bir görevi de vardır. Sonrasında

da polisiyelerde hukuk sistemindeki bir karışıklıktan hep bahsedilir. Aynı suçu işleyenler farklı cezalarla çarptırılırlar. Devletten bağımsız bir asayiş sağlayıcısı kimliği Türkiye'de dedektiflerden çok gazeteciler aracılığıyla oldu ama onlar da bir süre sonra yerlerini terkettiler. Geriye ise polis olan ama "klasik" polis tanımına uymayan, onlara dayatılan sistemle sorunlar yaşayan polisleri yarattı, hâlâ da çoğunlukla bu minvalde gidiliyor.

Suat Duman

BİLİM ve UTOPYA

SUÇ

BİLİMLERİ

SORULAR VE YANITLARLA SUÇ BİLİMLERİ • PSİKOPAT BİR SINIRBİLİMCİ İLE BEYİN KARANLIK TARAFINA YOLCULUK • BÖCEKLER CİNAYETİ NASIL AYDINLATIR?
HAYAT KURTARAN SESSİZ KATİLLERİN BİLİMİ: TOKSİKOLOJİ • ÖLÜMÜN OTOPSİSİ • İSKELET KİMLİĞİ PEŞİNDE DEDEKTİF BİLİM: ADLİ ANTROPOLOJİ
İNSAN İSKELETİNDE CİNSİYETİN, YAŞIN VE BOYUN İZİNİ SÜRMEK • YANMIŞ İSKELETLERİN ANLATTIKLARI • KEMİKLERİN DİLİNDEN: İNSAN MI, HAYVAN MI?
SUÇ OLAYLARINDA KAZI VE TOPLU ÖLÜMLER • PARMAK İZİ VE İNSAN BEDENİNDEKİ İZLERİ TAKİP ETMEK • DIŞLER BİZE NE SÖYLER?
SUÇ, POLİSİYE EDEBİYATI VE HAKİKAT • TOPLUMSAL SİSTEM VE SUÇ OLGUSU • YAPAY ZEKA, ROBOTİK VE HUKUK • SUÇ ÖRGÜTÜ ÜYELERİ SUÇ BİLİMCİSİ OLURSA

Prof. Dr. Erkin Savaş • Mertcan Erice • Prof. Dr. Sevil Atasoy • Prof. Dr. James Fallon • Sinem Serap • Arş. Gör. Esengül Özdemir
Arş. Gör. Emre İnok • Mustafa Cihan Demir • Prof. Dr. Hakan Kar • Prof. Dr. Mehmet Sağır • Prof. Dr. Ayşen Apıkkol Yıldırım
Prof. Dr. İsmail Özer • Dr. Simge Dinçarslan • Dr. Seçil Sağır • İsmail Dinçarslan • Suat Duman • Doç. Dr. Seval Şahin
Prof. Dr. Yıldırım Beyatlı Doğan • Özlem Belorenoğlu • Atilla Kezek